

ปาฐกถาพิเศษ

“ปรัชญาการพัฒนาทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ”

โดย พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ
จัดทำโดยสถาบันนโยบายสังคมและเศรษฐกิจ ร่วมกับ ราชบัณฑิตยสถาน

และ กระทรวงศึกษาธิการ

ณ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

วันศุกร์ ที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

คุณสุรเกียรติ์ ประธานสถาบัน ได้กรุณาไปพบผมที่บ้านเล่าเรื่องสถาบันให้ฟังและเชิญให้เป็นผู้บรรยาย ผมฟังแล้วเห็นว่าสถาบันมีความตั้งใจจริง มีรูปแบบที่ดีและมีผู้ร่วมงานที่น่าเลื่อมใสศรัทธา แม้ว่าผมออกจากทำเนียบมา ๑๐ ปีแล้ว แต่ผมก็พยายามหาทางช่วยเหลือผู้อื่นโดยเฉพาะคนชนบทยากจนอยู่เสมอเท่าที่เวลา เงิน และโอกาสจะอำนวย งานของผมกับวัตถุประสงค์ของสถาบันดูจะไปด้วยกันได้ ผมจึงตอบรับด้วยความเต็มใจ อีกประการหนึ่งในยามนี้ชาติบ้านเมืองของเรา กำลังต้องการคนดี ๆ จากสาขาอาชีพต่าง ๆ มาช่วยกันคิดช่วยกันแนะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นการถวญเพื่อช่วยกันพยุงและฟื้นฟูชาติของเราให้ต้องล้มบากมากไปกว่านี้ ผมจึงขอชมเชยสถาบันที่มีความคิดริเริ่มระดมผู้ที่มีความสามารถและมีความสำนึกในการตอบแทนบุญคุณแผ่นดินมาร่วมกันเพื่อทำงานสนองต่อความต้องการของชาติบ้านเมือง และดำเนินการตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถ้าวัดว่าได้ถวายความจงรักภักดีตามหน้าที่ของคนไทยโดยสมบูรณ์น่าจะสรรเสริญยิ่งนัก

ก่อนที่จะพูดตามหัวข้อที่สถาบันกำหนดผมขอเล่าเรื่องเก่าที่ผมเคยพูดไว้ตั้งแต่คุณสุรเกียรติ์ยังเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ขณะนั้นคือเมื่อ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙ กระทรวงการคลัง ได้นำเสนอ “แผนแม่บทการเงินการคลังเพื่อสังคม” มีการจัดการสัมมนาและผมได้รับเกียรติเชิญให้พูด ผมได้เสนอ “ปรัชญา” ที่ผมยึดมั่นแน่วแน่อยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้และจะไม่มีวันเปลี่ยนแปลงปรัชญาของผม คือ

“ปัญหาของชาติบ้านเมืองของเราที่สำคัญที่สุดต้องแก้ไขอย่างจริงจังและโดยด่วนที่สุด คือ ความยากจน ถ้าเราแก้ปัญหาความยากจนได้ เราจะแก้ปัญหาอื่นๆ ได้ทั้งหมด”

ท่านผู้มีเกียรติครับ ปรัชญานี้ ผมไม่ได้คิดได้เอง แต่ผมได้รับ “แรงบันดาลใจ” จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผมได้ตามเสด็จฯ ได้เห็นล้นเกล้าฯ ทั้งสองพระองค์ทรงทำทุกอย่างและทุกเมื่อ เพื่อมหาชนชาวสยามของพระองค์ท่าน ให้คลายจากความทุกข์และทรงเน้นในชนบทยากจนมากที่สุด ผมจึงนำสิ่งที่ได้พบได้เห็นมาใช้และสร้างปรัชญานี้ขึ้น และได้ดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทมาตั้งแต่ผมยังอยู่ในทำเนียบโดยต่อเนื่องและจะทำต่อตลอดไป

ขอกลับเข้าสู่เรื่องที่สถาบันกำหนดให้มาพูด

คำว่า “พัฒนา” เป็นคำที่ติดตลาดมาก พูดกันแพร่หลายในหลายๆ สถานที่หลายๆ โอกาสทุกเพศทุกวัย ฉะนั้นคำนี้จึงมีการเข้าใจกันหลายความหมายพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยาม “พัฒนา : ทำให้เจริญ เจริญ : เติบโต งอกงาม” มีคนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ปฏิบัติการพัฒนามักจะเข้าใจว่า “การพัฒนา” คือการทำให้ทันสมัย หรุหร่า และสะดวกสบายจึงไม่ตรงกับแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงแนะนำให้ชาวบ้านใช้เครื่องมือประกอบอาชีพที่หรุหร่า แต่ทรงมีพระราชดำริที่อยากจะให้ชาวบ้านได้ใช้ทรัพยากรและเครื่องมือเท่าที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า

และมีประโยชน์สูงสุด เราท่านทั้งหลายได้ทราบได้เห็น “กังหันชัยพัฒนา” แล้วจึงควรเข้าใจถึงแนวพระราชดำริได้ดี

นับแต่ เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ เมื่อ ๕๑ ปีมาแล้ว ประชาชนและชาวโลกต่างก็ได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจที่พระองค์ปฏิบัติอยู่โดยตลอด พระราชกรณียกิจที่นับเป็นจุดเด่นที่คนทั่วไปจะนึกถึงก่อน ก็คือ ทรงมีความห่วงใยในพสกนิกรของพระองค์อย่างมากและทรงให้ความสนพระทัยในการที่จะพัฒนาประเทศเพื่อให้ประชาชนคนไทยได้มีชีวิตที่ดีขึ้นโดยตลอด ยิ่งถ้าพิจารณาจากโครงการตามพระราชดำริต่างๆ กว่าสามพันโครงการแล้ว ก็จะเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักพัฒนาอย่างแท้จริงทรงมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อคนยากจนให้พอมีพอกินไม่อดอยากและสามารถช่วยตนเองได้โดยแท้จริง

พระราชดำรัสที่ได้พระราชทานเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ เรื่องทฤษฎีใหม่นั้นมิได้เป็นครั้งแรกที่ได้ทรงมีพระราชดำรัสถึงทฤษฎีใหม่ แต่ได้ทรงทดลองปฏิบัติและมีพระราชดำรัสถึงเรื่องนี้มา ๑๐ ปีแล้วคือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒ และถ้าพิจารณากันให้ถ่วงถ่วง จะทราบว่าเรื่องทฤษฎีใหม่ มีความลึกซึ้ง และเป็นแก่นแห่งการพัฒนาอย่างแท้จริง เรื่องของทฤษฎีใหม่ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวเนื่องกับชุมชน เกี่ยวเนื่องกับชนบท เกี่ยวเนื่องกับการผลิต เกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจ เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต วิถีวัฒนธรรม เกี่ยวเนื่องกับประเพณีท้องถิ่น เกี่ยวเนื่องกับความมั่นคง เกี่ยวเนื่องกับวิทยาศาสตร์ เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติ เกี่ยวเนื่องกับการปกครอง เกี่ยวเนื่องกับการรวมตัวของสมาชิกในครอบครัว และที่สำคัญที่สุดคือเกี่ยวเนื่องกับวิถีคิดและจิตสำนึกของคน ทั้งนี้ ก็เพราะปรัชญาแห่งทฤษฎีใหม่เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง นั่นคือ การที่พระองค์ท่านได้ทอดพระเนตรเห็นสังคมอย่างเป็นองค์รวมไม่ได้แยกการพัฒนาออกเป็นส่วนๆ

ถ้าหากเราพิจารณาแผนงานและโครงการพัฒนาอื่น ๆ ไม่ว่าจะของรัฐบาล หรือของเอกชนที่ดำเนินมาหลายๆ โครงการมักจะมีมองสังคมแบบแยกส่วน เช่น พัฒนาตลาดเงิน พัฒนาตลาดทุน พัฒนาการขนส่ง พัฒนาระบบประปา พัฒนารูปแบบเกี่ยว เป็นต้น การพัฒนาเหล่านั้น มักจะได้ผลตามเป้าหมายแต่ไม่ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ตามความหมายของการพัฒนาอย่างแท้จริงเพราะขาดการปลูกฝังให้ผู้รับประโยชน์จากการพัฒนาได้เข้าใจความสำคัญของความรู้ ความคิดแบบสหสาขาวิชาขาดการวางรากฐานวิถีคิดที่ว่าที่มาช่วยนี้ก็เพื่อช่วยทำให้เขารู้จักช่วยเหลือตัวเองได้ ขาดการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านประยุกต์ใช้ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับเขามากกว่าเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของเขามากกว่า

ผมจะไม่พูดถึงรายละเอียดของแนวคิดทฤษฎีใหม่ วิทยาการและผู้ปราชญ์ท่านอื่นๆ คงจะกล่าวถึงต่อไป แต่จะขออธิบายว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแนวคิดทฤษฎีใหม่ไว้ ๓ ชั้นด้วยกัน คือ

ขั้นที่หนึ่ง การช่วยเหลือให้เกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของชาติ และมีฐานะยากจนขาดโอกาสทางการศึกษาให้สามารถปรับตัวกลับเข้าสู่การเกษตรแบบยั่งยืนได้สะดวกขึ้น เข้าใจง่ายขึ้น มีความเป็นอิสระจากระบบตลาดโลกมากขึ้น สามารถนำเอาประโยชน์จากการผสมผสานทางการเกษตรมาใช้ให้เกิดแก่ตนเองและชุมชนมากขึ้น โดยทรงแนะนำให้จัดสรรพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ด้วยข้อมูลที่ทรงศึกษาจากหลักการผลิตแบบพอเพียง เพื่อมีจะให้เกษตรกรเลี้ยงตัวเองได้ในระดับประหยัดก่อนนั่นคือ ให้เหมาะกับเกษตรกรที่มีพื้นที่ทำกินน้อยอยู่ในเขตเกษตรน้ำฝน คือนอกเขตชลประทาน ฝนตกไม่ชุกนัก ฐานะค่อนข้างยากจน มีสมาชิกครอบครัว ๓ - ๔ คน และไม่มียาชีพหรือแหล่งรายได้อื่นที่ดีกว่าในบริเวณใกล้เคียง ด้วยการแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วนที่ใช้ประโยชน์แตกต่างกัน คือปลูกข้าวร้อยละ ๓๐ ปลูกพืชยืนต้น พืชผัก พืชไร่ ร้อยละ ๓๐ ขุดเป็นสระน้ำไว้สำหรับอุปโภคบริโภค ร้อยละ ๓๐ ส่วนอีกร้อยละ ๑๐ สุดท้ายให้ใช้เป็นที่อยู่อาศัย

เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่นๆ ทรงอธิบายว่าหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องจะต้องทำและพิสูจน์ว่าหากปฏิบัติแล้ว จะเลี้ยงตัวได้ จึงควรทำเพิ่มและให้ศึกษาข้อมูลติดต่อกันหลายปี เพื่อพิสูจน์หรือยืนยันทฤษฎีใหม่นี้ในแต่ละท้องถิ่นซึ่งจะมีศักยภาพและข้อจำกัดต่างกันไป ดังนั้นจึงทรงแนะนำว่า “**ต้องทำซ้ำๆ เพราะจะต้องสิ้นเปลืองสิ้นค่าใช้จ่ายไม่ใช่น้อยๆ และเมื่อทำแล้วก็นึกว่าเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ประชาชนมีกินแบบอัตภาพคือ อาจไม่รวยมากแต่ก็พอกิน ไม่อดอยาก**” (พระราชทานเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๙) และถ้าหากไม่ได้รับความสำเร็จในบางพื้นที่ก็ต้องปรับปรุงวิธีการให้เหมาะสม

ดังนั้นแล้วจะเห็นได้ว่า ในทฤษฎีใหม่ ชั้นที่หนึ่งพระองค์ได้ทรงคำนึงถึงความพอเพียงก่อนทั้งยังคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ พระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่ จึงไม่ใช่การนำเอาไปใช้แบบสูตรตายตัว แต่อาจปรับปรุงได้ การพระราชทานแนวคิดว่าปลูกนาข้าว ไร่ละ ๓๐ ของพื้นที่ประมาณ ๑๕ ไร่ คือจะมีนาข้าวอยู่ประมาณ ๕ ไร่ นี้ก็เพราะทรงคำนวณว่าคนไทยมีวัฒนธรรมการบริโภคข้าวมาแต่โบราณแล้ว ถ้าสมาชิกในครอบครัวมีอยู่สัก ๔ - ๕ คน ข้าว ๕ ไร่ นี้ก็จะมีพอให้บริโภคไปได้ตลอดปี โดยไม่ต้องอดอยาก ไม่ต้องซื้อหาสัตว์ที่เลี้ยงไว้ก็จะเป็นแหล่งโปรตีน พืชผัก ก็มีพอบริโภคเอง ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายที่เหลือนอกจากนี้ก็เอาไว้จำหน่ายเป็นรายได้เสริม การปลูกพืชหลายๆ ชนิดในพื้นที่เดียวกันก็จะช่วยให้เกิดความหลากหลายลดความเสี่ยง และเพิ่มความสมบูรณ์ตามธรรมชาติได้ น้ำในสระน้ำที่ขุดขึ้นก็จะเป็นแหล่งน้ำสำหรับใช้ในเวลาที่ไม่มีฝน ซึ่งได้ทรงคำนวณอัตราการระเหยของน้ำไว้แล้วว่าถ้าหากสระเก็บน้ำได้ดี แม้จะต้องสูญเสียน้ำจากการระเหยไปบ้าง ก็ยังพอเพียงแก่การใช้อย่างประหยัดแต่อย่างไรก็ตามหากจะให้ทฤษฎีใหม่สมบูรณ์แล้ว พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสแนะนำว่า “**จำเป็นต้องมีแหล่งน้ำใหญ่มาเพิ่มเติม**” อันนี้ย่อมเป็นหน้าที่การลงทุนของรัฐ นี่เป็นตัวอย่างของการพัฒนาที่แบ่งสรรหน้าที่และบทบาทของสังคมอย่างมีเหตุมีผล มีพลวัตเข้าใจง่ายปรับปรุงประยุกต์ได้ถ้าจะทำให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และเวลาที่ไม่เหมือนกัน

ขั้นที่สอง เป็นการให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปของกลุ่มหรือสหกรณ์ โดยร่วมแรงในการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ การสวัสดิการ และการศึกษาคด้วยความร่วมมือของหน่วยราชการมูลนิธิและเอกชน การกระทำดังนั้น จะช่วยทำให้เกิดพลังของชุมชนเกิดการพัฒนา การอยู่ร่วมกัน เกิดความสามัคคีกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ข้อมูล วิธีคิดที่หลากหลายขึ้น เป็นการปลูกเร้ากระบวนการถ่ายทอด กระบวนการเรียนรู้ มีการผสมผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาดั้งเดิมในแต่ละท้องถิ่นเกษตรกรกับชุมชนใกล้เคียงกัน แม้ไม่ได้ทำนาปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ด้วยกันก็ได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเบื้องต้น มีตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคแก่กัน ตลอดจนร่วมกันทำกิจกรรมการพัฒนาความเป็นอยู่ร่วมกัน เช่น การอนามัย การจัดหาสาธารณสุขที่จำเป็นต่อการยังชีพ กิจกรรมเหล่านี้จำต้องมีงบประมาณหรือการช่วยเหลือทางวิชาการและวิธีการจัดการมาช่วย เช่น จากราชการและหรือจากภาคเอกชนเป็นการช่วยให้เกษตรกรช่วยตนเองได้ไม่ใช่สังคมสงเคราะห์ และไม่ใช่ว่าไปชี้ไปสั่งว่าเขาควรต้องการอะไร แต่ควรเป็นการฟังว่าเขา กำลังต้องการอะไร บางพื้นที่อาจต้องการถนนสะพาน บางพื้นที่อาจต้องการครูต้องการห้องเรียน บางพื้นที่ต้องการแหล่งน้ำ บางพื้นที่ต้องการการจัดการกับปัญหาเฉพาะด้านเป็นครั้งคราวเท่านั้น **ในการดำเนินการทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองนี้จึงต่างจากขั้นที่หนึ่งตรงที่ขั้นที่หนึ่งมองเข้าไปที่ตัวบุคคลและครอบครัวก่อน ส่วนขั้นที่สองจะมุ่งไปที่สถาบันชุมชนขนาดต่างๆ กัน**

ขั้นที่สาม เป็นการพัฒนาระดับสูงขึ้นไปอีก คือ สูงกว่าความพออยู่พอกิน แล้วนำของเหลือจากการบริโภคมาแปรรูปและจัดจำหน่าย แต่การจำหน่ายนี้จำเป็นต้องสนใจความต้องการของตลาดเหมือนกัน โดยธรรมชาติตลาดมักจะต้องการสินค้าที่ค่อนข้างพร้อมบริโภค มีมาตรฐาน มีความสะอาด มีความแน่นอน ดังนั้นก็มักจะอาศัยทุน อาศัยเทคโนโลยีและอาศัยความรู้ความสามารถในการจัดการสูงในขั้นที่สามนี้ ชุมชนจึงต้องร่วมมือกับแหล่งเงินทุน แหล่งพลังงานเพื่อจัดตั้งและบริหารกิจการการแปรรูปสินค้าสูงขึ้นไปอีก

เช่น การบริหารโรงสี การตั้งร้านสหกรณ์จัดจำหน่ายสินค้าภาครัฐก็ต้องช่วยในด้านการให้ข้อมูล การอำนวยความสะดวกในด้านสาธารณูปโภค การขนส่ง การสื่อสาร การจัดซื้อจัดซื้อต่อการดำเนินการในขั้นนี้ เช่น กฎหมายและระเบียบที่อาจเป็นอุปสรรคการสร้างโครงสร้าง การคลังส่วนกลาง การภาษีอากรท้องถิ่นที่ช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมต่างๆ สามารถมีความเชื่อมโยงและช่วยให้เกิดการร่วมมือกันได้ดียิ่งขึ้น

ถ้าท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายลองพิจารณาแนวคิดโดยองค์รวมของหลักการตามทฤษฎีใหม่แล้ว จะเห็นหัวใจของการพัฒนาที่แฝงอยู่หลายๆ อย่าง การวางความสมดุลระหว่างแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงกับเศรษฐกิจที่ต้องดำเนินไปกับตลาดก็ดี การปรับเปลี่ยนแนวคิดของระบบราชการในเรื่องการพัฒนาท้องถิ่น โดยลดการขึ้นคำสั่งการลง โดยการมองการพัฒนาสังคมที่ไม่แยกส่วนแยกด้านว่าด้านใดสำคัญกว่าด้านใดเสมอ แต่พยายามมองการพัฒนาสังคมเป็นองค์รวมที่มีมิติหลายๆ อย่างปะปนกันอยู่ก็ดี เป็นการไม่หวังของเก่า แต่ก็ไม่มีเมาของใหม่ โดยการผสมผสานการจัดการแบบท้องถิ่นและภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่กับเทคนิควิธีการวิชาการสมัยใหม่ และที่สำคัญคือมีความยืดหยุ่นปรับปรุงได้ถ้ามีเหตุมีผล

ปรัชญาการพัฒนาที่กล่าวมานี้อาจจะยังไม่หมดครบถ้วนตามที่ทรงพระราชดำริและแฝงไว้ในพระราชดำรัสต่างวาระต่างโอกาสกัน แต่คงพอจะทำให้ท่านทั้งหลายได้เห็นคล้อยตามได้ว่าการพัฒนานั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน มีความสำคัญสูงเป็นภารกิจของทุกฝ่ายที่จะต้องร่วมมือร่วมแรงกัน ถ้าใครยังลงมือทำเองไม่ได้ก็ต้องพยายามทำความเข้าใจให้ตระหนักและรู้ซึ่งให้ถึงทั้งความหมายและจุดมุ่งหมายอยู่เสมอ

ผมยินดีที่บรรดาปราชญ์ราชบัณฑิต ตลอดจนนักวิชาการ ข้าราชการสถาบันเอกชนและสื่อมวลชนต่างก็มีความสนใจร่วมกันมาจัดการสัมมนาอันเป็นประโยชน์เช่นนี้ ผมหวังว่าโครงการปราชญ์เพื่อแผ่นดินจะมีกิจกรรมในลักษณะเช่นนี้อีกอย่างสม่ำเสมอ เพราะคาดว่าจะได้ประโยชน์ไม่น้อยและเป็นการตอบแทนบุญคุณของแผ่นดินที่มีคุณค่าสูงสุด

ขอเรียนย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าปัญหาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาติบ้านเมืองเรา คือ ความยากจน

ขออำนาจพรให้การสัมมนาประสบผลสำเร็จ เป็นประโยชน์โดยตรงต่อเกษตรกรยากจนโดยทั่วกัน

ขอขอบคุณ และสวัสดิ์
